

Forró Lajos*

Gyűlölet

Jelöletlen tömegsírok a Délvidéken

A téma, amivel foglalkozom, ötven évig egy eltitkolt világ volt. Mi, fiatalok csodálkozva néztük a töltés mellé, az erdei tisztásokon titokban elhelyezett virágokat, és fogalmunk sem volt, hogy a virágok alatt agyonkínzott, legyilkolt emberek alusszák örök álmukat. Az, hogy a Délvidéken ártatlan magyarok tízezreivel végeztek a legkegyetlenebb, legbrutálisabb módszerekkel, mindenféle bünvádi eljárás nélkül, csak az utóbbi években kezdett napvilágot látni. A hallgatásra ítélt ajkak megnyílnak és a ma hatvanéves emberek először mesélik el utolsó találkozásukat agyonkínzott apjukkal. Ma a hetven–nyolcvan év közötti feleségek először mondják el, miért nevelték fel gyerekeiket apa nélkül.

Eddig két könyv jelent meg a témával kapcsolatban. Ezek azonban az egész Bácskában történt eseményeket magukban foglalják, ezért néhol pontatlan számadatokkal és nevekkel rendelkeznek. Célszerűbbnek tartom a kutatást régiókra bontva. Így lényegesen pontosabb képet kaphatunk az eseményekről, az áldozatok számáról.

Nézzük most meg kicsit közelebbről, hogy mi is történt a Délvidéken 1944-ben!

1944 őszén a szovjet hadsereg és Tito kommunistái megszállták a Vajdaság nagy részét. A szerbek, akik a háborút kisebbségként élték át, ekkor a győztes ország katonáinak vallhaták magukat, a magyarság viszont ismét kisebbségbe szorult.

A helybéli délszláv lakosság és a gyorsan visszatérő kitelepítettek mindenért meg akartak fizetni, bosszúvágyuk sok helyütt átsapott „a mindenért visszafizetünk” jelszóval ellátott, válogatás nélküli öldöklésbe, és ez sok ártatlan magyar életét követelte a Délvidéken.

1944. október 2-től a Jugoszláv Kommunista Párt Tartományi Bizottsága szerint a hatalmat a Vajdaságban is a népfelzabardító bizottságoknak kell gyakorolni. Legfontosabb feladatai közé tartozott, hogy saját kezelésbe vegye az állami tulajdonban lévő gyárakat, ezenkívül a megszállókkal együttműködők vagyonát, és leghatározottabban lépjen fel az ötödik hadoszlop ellen – itt különösen a svábokat és a magyarokat értette –, akik „megsemmisítették, kirabolták és durván bántalmazták népünket.”

* Úgy próbáltam a témát feldolgozni, hogy amennyire lehet politikamentes legyen. Be kell látnom, nem mindig sikerült. Egyszer egy „nagyokos” azt mondta nekem, hogy ez a téma nem lehet politikamentes. Azért én mégsem szeretném, ha kutatásaimat valamelyik párt felhasználná az egymás elleni marakodásra. Én a könyvet az ártatlanul meghurcoltak (köztük nagyapám) emlékére írtam. A témával behatóbban 1992 óta foglalkozom. Kutatásaimat a PRO RENOVANDA CULTURA HUNGARIAE – DUNATÁJI NÉPEK KUTATÁSA ALAPÍTVÁNY támogatja. '92 óta járok kismagnómmal az emberekhez és adatokat gyűjtök. Alfőle naív ember lévén kutatásaimról szabadon beszéltem, így telefonon is. Nem sejtettem, hogy a délszláv belügyi szervek tudomást szereztek az egészről és lehallgatták a beszélgetéseimet. 1995. február 20-án éppen Adorjánra indultam Tomos motorommal adatgyűjtésre, amikor a milícia lecsapott rám. Elkobozták kézirataimat és berendeltek a rendőrségre – *beszélgetni*... Na nem mintha a szíves vendéglátást nem szeretném, de inkább azonnal átjöttem Magyarországra, hogy megkíméljem magam a további zaklatástól. Az, hogy még „számitanak rám” gyorsan kiderült. A közelmúltban, amikor szüleim át akarták lépni a határt, a Jugoszláv hatóságok örökig zaklatták őket, hevesen érdeklődve „politizáló” fiuk iránt. Ez itt Magyarországon elég hihetetlennek tűnik, de ahol a demokrácia csak ködkép, minden megtörténhet. Még mindig azt szeretnék, ha e témával kapcsolatban hallgatnánk. Ahhoz azonban, hogy a két nép között valami kialakulhasson, a bűnököt el kell ismerni. Úgy ahogy ezt a történelem folyamán sok más nép is megtette. A negyvenézer ártatlan magyar vére az égre kiállt... F. L.

(Munkatársunk, a fenti dolgozattal megegyező című, könyve a közeljövőben jelenik meg a *Belvedere Meridionale* kiadásában. – a szerk.)

1944. október 17-én *Josip Broz Tito* aláírta azt a rendeletet, mellyel katonai közigazgatást vezetett be. Ez a bizonyítéka, hogy Tito is kiemelkedő szerepet játszott a népirtásban. A másik fő bűnös *Moša Pijade* (a „bosszú angyala”), a később néphősként ismert főideológus volt.

A katonai közigazgatás parancsnokául *Ivan Rukovina* vezérőrnagyot nevezték ki; ő Titóval közvetlen kapcsolatban állt. *Isa Jovanović*, aki a Vajdaság megszállása idején a Kommunista Párt tartományi szervező titkára volt, az 1987-ben megjelent emlékiratában ballépésként emlegette a katonai közigazgatás bevezetését. Szerinte sok ártatlan ember is áldozatul esett, és ezekben a gyilkosságokban a katonaság is részt vett. Egyébként ő azt állítja, hogy nem tudott a vérengzésekről, és amikor Tito magához rendelte, akkor ő – félve a nemzetközi botránytól – szemére vetette a túlzásokkal terhes megtorló hadjáratot.

Azoknak a személyeknek nagy része, akik valamiféle bünvádi eljárásban bűnösök lehetnek volna, elmenekültek. Már egy hónappal a megszállás előtt megérkeztek az első sváb menekültek a Bánátból. Voltak közöttük magyarok is. Az itt élő magyarság legnagyobb része azonban polgári lakosság lévén, semmilyen háborús bűnnel nem volt terhelve, azért is maradt itt. A jugoszláv hadsereg bevonulása után derült csak ki, hogy mindenki bűnös, aki magyarnak született.

Az ittmaradásért a bácskai magyaroknak súlyos árat kellett fizetni: 1944. október–november–decemberében több mint 40 000 ártatlan magyar – közöttük nők és gyerekek – vált a partizánok áldozatává. Legnagyobb részüknek azon kívül, hogy magyarnak születtek és magyarnak vallotta magát, más bűne nem volt.

A gyilkosok nem akármilyen módon gyilkoltak. Mielőtt kivégezték a szerencsétleneket, előtte heteken át különböző kínzásnak vetették alá őket. A megtorlások néhol hatalmas méreteket öltöttek. A kivégzettek pontos száma a mai napig ismeretlen, mert vannak községek, ahol nem tudni pontosan hány embert végeztek ki. A pontatlan számokkal való „dobálózás” pedig megöli a kutatómunkát. A legtöbbször által elfogadott szám kb. 40 000 ezerre tehető.

Főként a nagyobb községekben olvasták a magyarok fejére az 1942-es újvidéki razzia rémtetteit. A kisebb községekben szinte kizárólag egyéni bosszú vagy vagyonszerzés sarkallta a szerbeket a szörnyű tettekre. Az ilyen kisebb községekben, mivel kevesebb embert szedtek össze, több idejük maradt „foglalkozni” velük. Néhol teljesen elferdült beteges hajlamról tanúskodnak a tettek. Ilyenek: Szivácon az M alakban megásatott tömegsír, Kanizsán a tömeges csonkítások, Zomborban parázson futtatták a foglyokat a kivégzés előtt.

A szerbek a katolikus egyház iránt táplált érzelmeiket a papokon torolták meg. Válogatott kínzásokban részesítették őket. Leggyakrabban megcsonkították hímtagjukat.

Ismerjük meg két helységben részletesebben a történeteket:

Magyarkanizsa

1941. április 12-én a Magyar Hadsereg V. hadtestének egy dandára Horgos felől felszabadította Kanizsát. A nép virágesővel üdvözölte a felszabadító honvédeket. A városházára bevonuló katonák lelőtték *Radivoj Bogdan* bolondos szabót, mert azt kiabálta, hogy a magyarok húsából akar paprikást enni. Voltak a helyi lakosság közül, akik febtörődva az új politikai helyzeten, biztonságban érezve magukat a jelenlévő magyar egységektől, tetteleg bántalmazták a szerbeket.

Bevezették a magyar közigazgatást és magyarországi hivatalnokok, tisztségviselők érkeztek Kanizsára, de Bácska más helységeibe is. A magyar közigazgatás nem bízott a kanizsaiakban. Az összes kanizsai rendőr, ezenkívül még a plébános (Sommer) is Magyaror-

szágról érkezett. Őket az itteniek „ejtőernyősöknek” hívták. A háború végén hazatértek Magyarországra. A magyar hatóságok próbálták ugyan minél szervezettebben Magyarországhoz kapcsolni Bácskát, ennek következtében helyi lakosokat avattak vitézzé első világháborús érdemeik alapján. Ezeknek az embereknek 1944-ben ez lett a vesztük. A hatóságok az 1919 után érkezett szerb telepesekeket Kanizsáról ugyanúgy, mint sok más helységről kitelepítették. A hatóság további intézkedéseként 1944. április 26-án, kedden reggel hét órakor összegyűjtötték a kanizsai zsidókat, szám szerint százhetvennégyet. Délután hatkor vagonozták be őket. Ezután Szegeden töltöttek egy hónapot, majd Baján szintén egy hónapot. Június közepén indultak Auschwitz felé. Horthy két hónapig késleltette az indulást. A kanizsai zsidók közül harminchárom emberen túl a haláltáborban. A szovjet előrenyomulás következtében 1944. augusztus 11-én a kanizsai határon lelőttek egy szovjet repülőgépet, s az lezuhant. Már egy hónappal az oroszok érkezése előtt a bánáti svábok menekültek. A helyieket a hadsereg futóárok ásására kötelezte a Tisza mentén. A honvédek október 4-e és 5-e között távoztak a városból, hátrahagyva tizenegy katonát a kaszárnyában. Október 7-én, szombaton az oroszok 16 óra körül szétlőtték a kompot a Tiszán. A rajtalévők odavesztek. Október 8-án reggel 5 és 6 óra között megjelent az utcán egy jelzés nélküli tank, később kiderült, hogy orosz. Nyolc-kilenc óra tájban már jöttek a gyalogos orosz katonák. A tizenegy magyar honvéd megadta magát. Az oroszok azonnal lelőtték és a kaszárnya garázsában elásták őket.

A városházán lelőtték az egyetlen ittmaradt rendőrt, akinek ekkortájt fia született, és így itt maradt, nem ment vissza a többi „ejtőernyőssel” Magyarországra. Délután szerb nők vonultak orosz tisztek kíséretében egy fekete autón a városba. Az igazi randalírozás éjszaka kezdődött. Az oroszok minden nőt megerőszakoltak, aki nem búj el. A borospincéket feltörték.

A helyi szerbek sem tétlenkedtek, megalakították a népőrséget. Kidobolták, hogy ha egy szerbnek vagy oroszoknak bántódása esne, azért száz magyart végeznek ki. Kidobolták később még azt is, hogy mindenkinek ki kell írni az ablakba az ott lakók nevét, születési dátumát, foglalkozását, és be kellett szolgáltatni minden rádiót és kerékpárt.

A kanizsai magyarok sorsáról egy helyi szerbektől alakult „tizes tanács” döntött. Hét név maradt meg az emlékezetekben: *Tatić Milan* (főjegyző), *Terzin Nenad* (cipész), *Bogosavljev Luka*, *Bakalić Miloš* (kereskedő), *Bakalić Aleksandar* (könyvkereskedő), *Ugranov Milan* és egy *Tatić* nevű dobos. Ők szabták meg, hogy kiket kell összeszedni a helyi magyarok közül a városháza pincéjébe.

A végrehajtók pedig: *Nikola Radaković*, *Svetozar Knezević Bačo*, *Mihailo Oluški*, *Ugranov Dušan*, *Terzin Dušan*, *Grubin Savo*, *Preradović Milutin*, *Jančikin Aleksander*, *Sekulić Momčilo*, *Tatić Bato*, *Knezević Dusan*, *Preradović Persida*, *Kordovan Dragica*, *Tatić Verica*, *Bošnjak Mile*, *Pajo Rus* és *Schüller Maca*.

A magyarokat kizárólag személyi bosszú alapján gyűjtötték össze. Először a levénteoktatókat és a nyilaspárt tagjait. *Gajda Jánost* azért hurcolták be, mert levénteoktató volt. *Bagi Antal* vendéglősnek az volt a bűne, hogy hagyta, hogy vendéglőjében a kártyások kifosszanak egy keresztúri szerbet. Voltak olyanok, akik vitézségi érmeiknek köszönhették a halált. A városháza pincéjébe nemcsak kanizsaiak szenvedtek, „érkeztek” ide Adorjánról is. A begyűjtött embereket aztán módszeresen kínozták. Éjszakánként kihallatszott a jajveszékülésük. A gyilkosok közül voltak, akik talán félve a későbbi felelősségrevonástól álarcban tevékenykedtek. Az egyikük egy alkalommal olyan hatásosan tevékenykedett, hogy leesett az álarc a fejéről. Ekkor a pincét megjárt *Hangya György* földműves ráismert *Schüller Macára*, aki ezután felkapta az álarcot és elrohant. A nők voltak a legvadabbak. *Preradović Persida Szabó Dénes* tótfalusi plébános a következőképpen kínozta: áthurcolta egy másik helyiségbe a szerencsét-

len atyát és szexuális kapcsolatra akarta kényszeríteni. Amikor a szentéletű pap erre nem volt hajlandó, a szadista nő gúnyolódások közepette levágta hímvesszőjét, és beletömte a szájába. A plébános kínjai azonban korántsem értek véget. Később neki és *Bagi Antal* vendéglősnek „Sztálin-kesztyűt” vágtak a gyilkosok. Ez abból állt, hogy oldalukon felvagták a hasukat, kezüket sóba és paprikába mártották, majd bedugták a felvágott sebbe. Sekulić Momčilo suszter azzal szórakozott, hogy szögeket vert az áldozatok körme alá. A gyilkosok figyelme olyanra is kiterjedt, hogy miközben valakit a folyosón vertek, „véletlenül” nyitva felejtették a cella tolóablakát, hogy megfélemlítsék a szerencsétleneket. A szerbek néhány egyén esetében elegendőnek tartottak egy kiadós verést, aztán kiengedték. Ilyenkor, ha a bent kapott verésbe az illető nem halt bele néhány héten belül – habár ez volt a gyakoribb –, akkor élete végéig viselte nyomát. Másféleképpen is ki lehetett jutni a pincéből. A módosabbak feleségei rengeteg arannyal kiváltották férjeiket. Ám ebben az esetben sem volt kizárt, hogy az illető néhány héten belül meghalt.

Az elfogottak nagy részét a pincében agyonkínózták. Őket éjszakánként hordták ki a Tisza menti erdőbe, és tömegsírokba dobálták őket. Az ilyen szállítmányok mindennaposak voltak, ezért a sírt be sem temették, csak mésszel öntözték le a hullákat. Tavasszal, amikor a hó olvadni kezdett, az erdész disznajai meg kutyái ott turkáltak, hordták szét a tetemeiket. Néhány hozzátartozó ellopta és ismeretlen helyen eltemette a halottját. Voltak olyan áldozatok is, akiket élve hajtottak az erdőbe és ott lötték agyon. Ekkor sikerült két halálraítéltnak megszökni: *Gajda István*nak és *Ladócki Mátván*nak (Luki Matyi). Gajdának miközben az erdőn keresztül mentek, sikerült kezeit eloldani és elfutni. Átszökött Magyarországra, de 1946-ban felesége csábítására hazament. Ekkor ismét elfogták és börtönbe csukták. Innen is sikerült megszöknie, megint Magyarországra, és soha többé nem tért haza. Ladócki Mátvás a tanyákon bújdosott hónapokig, míg elömerészkedett. Neki semmi bántódása nem esett.

A szerb gyilkosok számára remek ötletnek tűnt, hogy november 22-én annyi magyart végezzenek ki, ahányadikát írtak a naptárban. Ez tehát 22 áldozatot követelt. 1944. december 1-jén a bácskai, bánáti és baranyai katonai közigazgatás parancsnoka rendeletet adott ki a magyarok elleni kegyetlenkedések megszüntetésére. A község katonai parancsnoka ekkor berendelte a kanizsai népőrség tagjait, lefegyverezte őket, helyükre újakat állítottak sebesült partizánokból.

Tavasszal a kutyák kikaparták az elbomlott tetemeiket. A helyi hatóság a lakosság felháborodása miatt elrendelte az újratemetést. Szabályos exhumáló bizottságot rendeltek ki. Mintegy hatvan tetemet ástak ki, és három kivétellel azonosították őket. Minden tetem valami módon meg volt csonkítva, az említett három annyira, hogy azokat nem lehetett felismerni. *Paško Romač* tartományi vezető értesülve a borzadalmaktól, megígérte, hogy felelősségre vonja a gyilkosokat. Március–áprilisban egy népgyűlés alkalmával kihirdette az ítéletet, miszerint Mihailo Oluškit halálra, Nikola Radakovićot és Svetozar Knezević Bačićot 2–2 évi kényszermunkára ítélték. Később derült ki, hogy Oluškit nem a magyarok elleni kegyetlenkedések miatt ítélték el, hanem mert 1942-ben Bánátban az SS-szel működött együtt. A többi gyilkos nem részesült semmiféle büntetésben. Említést érdemel néhányuk további sorsa: Terzin Dusko 10-15 éve halt meg Kanizsán. Ugranov Dušan 1970 körül teljesen elfordult elmével, halálos ágyán azt hajtogatta: „*Segítség! Mentsetek meg! Jönnek a magyarok és végeznek velem!*” Bošnják Mile Kanizsán él. A gyilkos nők még ma is élnek. Kordovan Dragica Kanizsán, Preradović Persida Bácsán, Schüller Maca Újvidéken. Meg kell említeni Pilisi Pál (Gónó Palcsi) nevét. Gerinctelen magyar ember volt. Sok embert ő vitetett be. A hozzátartozókat zsa-

rolta, ha kapott is pénzt, senkin nem segített. A hatvanas években halt meg, nagyon csúnya betegségben. Éjszakánként sokáig sírjára végezték dolgukat némely ismeretlenek.

A Kanizsán kivégzettek teljes névsorát a mai napig nem sikerült összeállítani.

Martonos

Martonost is Magyar Hadsereg V. Hadtestének egy dandára szabadította fel 1941. április 12-én. A nép lelkesen üdvözölte a felszabadítókat. *Werner Mihály* apátplébános misét celebrált, és hálát adott az úrnak, hogy vége a „bocskorosok uralmának”.

Martonoson is bevezették a magyar közigazgatást, de itt az a ritka helyzet állt elő, hogy a helyi lakosságból verbuválták a nemzetőrséget. A rendőrség tagjai is helyiek voltak, és az egyház terén sem történt változás. *Werner Mihály* apát úr maradt a falu plébánosa. A magyarok néhol tettelegességet alkalmaztak a szerbek ellen, de senkit nem gyilkoltak meg és nem kínoztak. Ide kívánczik *Sécerov Veljo* esete, akit megvertek, mert kijárási tilalom idején kiszökött a tanyára. *Török István* és *Bús József* hazáig rugdosta. Egy másik alkalommal, kijárási tilalom idején, *Kéri János* és *Sörös Sándor* rendőrök hazaküldtek egy csoport szerb fiatal. Amikor távolabb értek a szerbek, kövekkel dobálták meg a rendőröket, akik erre másnap behívták őket a rendőrségre, és adtak nekik néhány pofont. Ezért kellett mindkettőjüknek meghalni 1944-ben.

A magyar nemzeti ünnepeken nagy ünnepségek voltak, amelyen a helyi lakosság is részt vett. Gyerekek szavalták a nemzeti érzelmű verseket. Volt a falunak leventezenekara, ami ilyen alkalmakkor zenével szórakeroztatta a megjelenteket.

Előfordultak verekedések Martonoson, és egy kis italozás mellett magyarkodtak is a helybéliek. Ezt használták fel a szerbek arra, hogy 1944-ben huszonöt embert megkínozzanak és a halálba küldjenek.

A Vörös Hadsereg 1944. október 8-án érkezett Martonos alá, lőtték a falut, a templomtornyot is ellőtték és néhány házat is találat ért. Mivel ellenállás egyáltalán nem volt, az oroszok abbahagyták a falu lövését, és bevonultak. Senkit nem bántottak, csak zargatták a nőket. A helyi szerbek közben annyira felháborodtak, hogy 1944. október 11-én brutális módon agyonverték *Németh József* levanteoktatót; feleségét előtte állítólag mindannyian megerőszkolták. *Németh Józsefet* a magyarok a helyi temetőbe helyezték örök nyugovóra. A szerbek ezután a katolikus plébániára mentek, ahol tönkretették az irattárat és a könyvtárat. A bútorokat összetörték, a pénztárból eltulajdonítottak 17 840 pengőt. (Az épülő kis piaci templom értékének kétharmad részét.) Magukkal hurcolták *Werner Mihály* apátplébánost is. Rövidesen összefogdostak még néhány magyar polgárt, és a városháza pincéjébe zárták őket. Itt aztán több mint egy hónapig állandóan kínozták, verték a szerencsétleneket. Némely foglyokat alig bántalmaztak, míg másokat rettenetesen megkínoztak. Ezeknek az embereknek nem volt más bűnük, csak az, hogy magyarnak születtek.

Holló Ferenc azért gyilkolták meg, mert amikor a faluból az utolsó német katona is elment, azt mondta a felségének: „*Csak nem jönnek tán vissza?!*”. Meghallotta ezt a szerb szomszédja és feljelentette, hogy visszavárja a németeket. *Józsa Károly* szabónak az volt a bűne, hogy ruhát varrt *Fehér Mátyás* községi főjegyzőnek. *Varkulya János* rendőrnek amiatt kellett meghalnia, mert figyelmeztetett egy szerbet, hogy a járdán nem szabad talicskát tolni. *Werner Mihály* pedig prédikációja áldozata lett. A szerbek nem felejtették el neki a „bocskoros” jelzőt. *Forró Lajost* egy kocsmái összeszólalkozás miatt kínoztatta és gyilkoltatta meg *Bakalič Mojo* helyi szerb lakos. *Szarapka Péter* egy pofon miatt halt meg. Egyszer megpofozott egy szerbet. A fogvatartás első napjától kezdve a hozzátartozók hordták az élelmet. A

szerbek kénye-kedvétől függött minden, néha megengedték még azt is, hogy a foglyok szót váltsanak hozzátartozóikkal, de néha még az ételt is visszadobták.

A martonosi magyarok meggyilkolásának és kínzásának értelmi szerzői: *Janković Đorđe*, a helyőrség parancsnoka; *Putnik Živoljin*, *Vučić Mito*, *Grubanov Mita*, *Beljin Đurica*, *Čongradac Ljubomir*, *Bakalić Mojo*, *Marinkov Milo* nevű mészáros, *Bandin Sofija* (állítólag a fél pince neki köszönhette a halált) és még néhányan, akik a feledés homályába burkolóztak. Végrehajtói pedig *Petić Duško*, *Bajić Svetozar* és fia, *Miloš*; *Rajić Milan*, *Rajić Marko*, *Krstin Vljako*, *Kojić Dragomir*, *Lišić Radovan*, *Petrić Mladen*, *Belančić*, *Rajić Ljubo* és még sok fiatal szerb. Ezeket a gyilkosokat soha semmiféle bíróság nem vonta felelősségre szörnyű tetteik miatt. Legnagyobb részük a véres események után más vidékre költözött, de volt aki Martonoson maradt: pl. *Krstin Vljako* (ma is él).

Az embereket a kivégzés előtt szörnyen megkínózták. Werner Mihály apátplébános hímtagját naponta marcangolták harapófogóval. Sörös Sándor rendőrnek a puskacső célgömbjével *Bajić Milos* szíjat hasított a hátából. Forró Lajos hentest rohamkéssel szúrkálták meg, mert nem volt hajlandó sírni és könyörögni, miközben verték. *Kéri János* két pofont kapott, ezután többet nem verték, de végig kellett néznie, amikor barátját, Sörös Sándort verték és kínozták. Martonoson is voltak, akiket sok pénzért kiváltottak. *Bagi Kálmán* így menekült meg, később mesélte, hogy borzasztó dolgokat műveltek bent a szerbek. A plébánosnak kellett mindig kivinni az éjjeli vödört, és nap mint nap megkavartatták vele a tartalmát. A borzalmat sikerült túlélnie még *Bús János*nak és *Pálinkás Imrének*, utóbbi annyira össze volt verve, hogy a felesége toltá haza talicskán. Később belehalt a verésbe. Az utolsó előtti napon a szerbek tanácsa döntött a megmaradt huszonnégy ember sorsáról. A többség a kivégzésükre szavazott. Ekkor egy jobb érzésű szerb megszűgta a foglyoknak, hogy az éjszaka kivégzik őket. Ekkor a szörnyű kínokat átélő apátplébános a végveszélyben feloldozta bűneikből a huszonnégy halálbaa menetelő embert. Egyedül *Lendvai Antal* utasította el a gyónást. November 21-én hajnalban a huszonnégy ártatlan magyart egy jelöletlen tömegsírba géppuskázták. Később az egyik gyilkos dicsekedett a kocsmában, hogy Sörös Sándort és *Kéri Jánost* élve temették el, akik hiába könyörögtek, hogy lőjék le őket, hogy legalább ne szenvedjenek.

A gyilkolásra éhes szerbek keveselték áldozataikat, és a Tisza-parti komphoz hajtották a férfi lakosságot, egy bizonyos munka elvégzésére, hogy azután a Tiszába lövöldözzék őket. A kompnál voltak orosz katonák is. Amikor ezek megtudták, hogy a szerbek mire készülnek, azonnal intézkedtek. Az oroszok parancsnoka megtiltotta a szerbek vezérének, hogy a magyarokat legyilkolják. A jó szándékú orosz tiszt segítségével elmaradt a nagyobb vérengzés Martonoson.

A legyilkolt martonosi vértanúk névsora ismert számunkra.

Az eddig hallgatásra ítélt, ébredő tömegek Kanizsán 1994. november 2-án kegyelet helyet állítottak fel a legyilkoltak emlékére. Hasonló kegyelet hely felállítására került sor Szabadkán és Újvidéken. Újvidéken ismeretlen tettesek ledöntötték a felállított fakeresztet –, lehet, hogy valaki szemét sértette az igazság...

Ajánló irodalom

- ☞ Isa Iovanović emlékirata (kézirat) 1987.
- ☞ Cseres Tibor: *Vérbosszú* Bácskában. Bp., Magvető, 1991.
- ☞ Matuska Márton: *A megtörlés napjai*. Újvidék, Fórum, 1991.

Koczó Renáta

A honti cigányper kétszázötz év távlatából

Pest megye északi részén, (történelmi Hont vármegye déli részén) Vámosmikola és Kemence községek között található az iszonyú emlékü Nyúzó-völgy.

A korabeli hiedelem szerint a Börzsöny hegységben cigány rablóbanda tanyázott, amelynek tagjai az utasokat megfosztották holmijaitól és barmaitól, sőt magukat az embereket is megették. Csontjaikat a kutyáknak adták vagy elásták.

A környék idősebb lakói a dűlőnév eredetét kétféleképpen magyarázzák. Az első verzió szerint itt sütötték meg a cigányok az elfogott utasokat. Kolacskovszky Lajos a völgy elnevezését – a szájhagyomány alapján – a következő történettel magyarázza: a kemencei vármegye házába bezárt rabokkal a főporkoláb igen kegyetlenül bánt. Egy alkalommal három cigánynak sikerült megszökni, akik a Nyúzó-völgyben meglesték a főporkolábot, ahol földre teperték, megnyúzták, megsózták, utána pedig nyársra vonták. A völgy nevének másik magyarázata szerint a per lefolyása után itt kínozták halálra a cigányokat.

A cigánysággal szemben a közvélemény ma is igen sok előítélettel viseltetik. Az etnikumra vonatkozó ítéletek kialakítása előtt érdemes megvizsgálni, tanulmányozni a cigányság eredetét, történetét, szokásait.

A cigány népcsoport nem egyszerre érkezett hazánkba, több évszázadot vett igénybe megtelepülése. A kutatók általában az Árpád-kor idejére teszik a népcsoport megjelenését Magyarországon. Valószínűleg II. András szentföldi hadjárata során csatlakoztak az első Magyarországra érkező cigánykumpániák a sereghez.

II. Ottokár cseh király IV. Sándor pápához írott levelében beszámol arról, hogy IV. Béla magyar király fölött Morvamezónél győzelmet aratott. A magyar sereg népelemeinek felsorolásakor állítólag megemlíti a cigányokat is. Az etnikum magyarországi megjelenését a településnevek is alátámasztják. A XIV. században már létezett Czigány nevű község: pl. Egyházas-Czigány.

Tömeges megjelenésük a XV. századra tehető; ebből az időből származnak a városi jegyzőkönyvek első bejegyzései, melyek a cigányoknak folyósított segélyeket regisztrálták. Zsigmond, német-római császár, oltalomlevelet bocsátott ki számukra. Ez a szabadsomlevél lehetővé tette, hogy saját normáik szerint ítélkezzenek felettük (ez nem jelentette azonban az önbíráskodás jogát).

A cigánykumpániák megjelenése és az első cigányellenes rendelkezések időpontja közti rövid idő azt bizonyítja, hogy nem sokáig viseltettek türelemmel az új etnikum iránt. Európa nyugati felében ennek magyarázatát adhatja a polgárosodó társadalom, és a vándorló, vérségi alapon szerveződött cigány társadalom között húzódó ellentét. Nyugat-Európából a hozott intézkedések hatására a cigányság tömegesen vándorolt keletre. A cigányság életformája és Kelet-Közép-Európa feudális társadalmának fejlettségi szintje között nem volt olyan jelentős eltérés, mint a nyugat-európaihoz viszonyítva.

Magyarországon a mohácsi csatavesztés után a habsburg-, és a törökellenes küzdelmek idején a cigányok helyzetével nem foglalkoztak külön törvényekkel, hanem a kóborlók, csavargók, betyárok ügyében hozott artículusokat terjesztették ki rájuk is. A hódoltság idején a vándorló cigánykumpániák még hasznos tevékenységet is folytattak pl. hírszolgáltatás, kémkedés, fegyverkészítés és javítás.

A XVI–XVII. századi Magyarországon a cigányságot a társadalom alsó rétegei közé sorolták, nem törekedtek arra, hogy megváltoztassák szokásaikat, beavatkozzanak szervezetük életébe. Ezt az önálló létet, saját életmódot szüntette meg a Habsburgok „felvilágosult” cigánypolitikája a XVIII. században. Spanyol mintára fel akarták számolni vándorló életmódjukat. Mária Terézia letelepítéssel kívánta megadóztatni a ciágnyokat és megszervezni a közbiztonságot. A Habsburgok felléptek a cigány életforma ellen, vagyis megtiltották nekik a lótarást, nem lehetett útlevelük, nem viselhették hagyományos öltözetüket, lerombolták putrijaikat. II. József még a cigányul beszélőket is megbotoztatta. Uralkodása idején a vármegyék is szokatlan kegyetlenséggel léptek fel a gyanús, bűnösnek vélt cigányok ellen. A honti cigányperben hozott ítéletek is ezt bizonyítják. A környéken eltűnt illetve állítólagosan eltűnt személyekért a Börzsöny környékén tanyázó cigánybandát vonták felelősségre. A vallomásokat különböző kínzások alkalmazásával csikarták ki a vádlottakból.

„1782. június 8. Didi Ferencz, körül-belül 30 éves.

– Miért fogtak el?

– Nem tudom.

Botozás után kérdezett (és bevallott 18 gvilkosságot).

– Így Te is ettél mint a többiek abból az emberhúsból?

– Igen is ettem, mindnyájan bűnösök vagyunk. Az asszonyok megfőzték azt a húst és valamennyiünknek a felesége ott volt.

– És hova tettétek a csontokat?

– Elégették és elégetvén a víz mellett elhányták.”

* * *

„1782. augusztus 6. Kemencze.

Mihók András, darázi, mintegy 45 éves.

(tagad). Néhány botütés alatt is megmarad a tagadásában.

Augusztus 7-én folytatott.

Szembesítések után is tagad.

Augusztus 22-én

– Rablógvilkosságot követtem el, már beismerem raboltam Almáson a Didi Miklós házában, mikor egyszer 2 embert mészároltunk le, egyikük szövetárus volt. Én is ütöttem bottal. Mindenütt ott voltam, ahol gvilkoltak.

– Mit csináltak a megvilkoltak hulláival?

– Szeptemberig tartottunk, én szintén, aztán megfőztük és mindnyájan megettük.

– Hol tartottátok el az emberhúst, amit nem tudtok megenni?

– A Didi Miklós házában, az ágy alatt.

– Hová tettétek a csontokat?

– A tűzbe tettük, hogy eméssze meg.”

(Részletek a kemenczei bűnper vallatási jegyzőkönyveiből)

A törvényszék emberei tárgyi bizonyítékul csupán egy véres követ találtak, melyen – a vallomás szerint – a megölt emberek vére található.

A törvényszék különös kegyetlenséggel járt el az „emberevő” cigányok perében. A vádlottakat elevenen megnyúzták illetve más kínzásokkal kivégezték.

Még ebben az évben (1782) a törvényszék fölterjesztést tett a helytartótanácshoz, melyben leírja az esetet és utólagos engedélyt kér a betiltott kínvallatás (tortúra) miatt. Azonban a jelentésben meg sem említi a cigányokra alkalmazott halálbüntetést.

Erről II. József a korabeli sajtóból értesült.

A Magyar Hírmondó tudósítása szerint Magyarország egészen a „latrok barlangjává” lett. „A gonosztevők közül is mindenneknél alábbvalóak a Tzigányok.

Ezek közül valók azok az ember-hús evő gonosz-tevők, kiket közelebb Nagy-Hont Vármegyében meg-fogtanak. Némellyek ugyan szörnyű halállal meg – is büntetődtek, kik azon gonoszságot már 12 esztendőktől fogva gyakorlották... A Selymetzi Járásban Kementze határán azon hónapnak 24 dikénn. 15-en, 7 aszszonynak feje vétetvén, a férfijaknak pedig 5-c felakasztatván, ketteje kerékbe törtetvén, egygyike négy-felé vágatván... Mind ezek már 10 esztendőktől fogva, emberekt fosztottak s ölteik, - a meg - öletteknek húsát sülvé, főzve megették, a tsontokat pedig, hogy az ő iszonyú tselekedetek valahogy ki-ne tudódnék, rész szerént meg-égették rész szerént öszve-tördelték és a folyó vizekbe hányták, rész-szerént pedig a kutyák cleibe hajigálták. Egygyik Elől-járójak egyszer - s - mind Papjak gyanánt - is vólt: egygy Forint fizetésért házasulandókat eskettetett, házásokat elválasztott, s több afféléket cselekedett. Ez többekkel egygyütt most - is fogva vagyon.”

II. Józsefet felháborította az eset és Erdődi Józsefet bízta meg az ügy rendezésével. A XVIII. századi cigányellenes intézkedések kibocsátásában nem kis szerepe lehetett az etnikum második, tömeges méretű beáramlásának. Az újabb hullámban érkező „oláh” cigányok számára teljesen ismeretlenek voltak a helyi szokások. A magyar társadalom beilleszkedési elvárásaival szemben teljes mértékben elzárkóztak, erkölcsaik, hagyományaik ellentétben álltak a lakosság életmódjával.

A XVIII. század első felében helytartótanácsi leiratok foglalkoztak a cigányság garázda életmódjával, annak szabályozásával. A közrendet veszélyeztető kóbor elemeket állandó lakhelyre akarták kényszeríteni. A feudális kori cigánykérdés kialakulását jelentősen befolyásolták a cigányságnak a magyarországi népességtől elütő rasszjegyei.

A XVIII. században bevándorolt oláh-cigányok magatartását a helyi lakosság rávetítette az összes cigányra: a közös antropológiai vonások miatt azonos megítélést hozott létre.

A honti eset óta kétszáztizentkét év telt el. A környék lakóinak emlékezetében az él, hogy valóban emberevő cigányok garázdálkodtak a környéken.

Felhasznált Irodalom

- ☞ A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban (1422–1985.)
Szerk.: Mezey Barna.Bp., 1986.
- ☞ Börzsöny néprajza. Studia comitatensia 5.
Szerk.: Ikvai Nándor. Szentendre, 1977.
- ☞ Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából: Hont vármegye és kiegészítések.
Szentendre, 1984.

Simon Ildikó

Mint fészkeből kizavart madár...**– Adalékok a szlovák–magyar lakosságcsere történetéhez****Előhang**

A második világháború befejezése pillanatában a szlovákiai magyar kisebbséget az tette jelentőségének megsokszorozásával nemzetközi kérdéssé, hogy létének pusztá jogosultságát is kétségbe vonták. Így lett a közép-európai térség harmadrangú tényezőjéből 1945 tavaszára vádlott és főszereplő egy személyben – párhuzamosan a csehszlovákiai német kisebbséggel –, amikor általános kitoloncolás lett volna a sorsa, ha az eredeti terv nem szenved hajótörést. A magyar etnikum likvidálására irányuló harc évekig tartott, maga után hagyva a romokat, a négyéves jogfosztottság emlékeit... Minderről, történelmi előzményeiről, történelmi-politikai háttéréről és hatásáról emlékeznek meg dolgozatomban; alátámasztva a monográfiák, tanulmányok és levéltárak papírizú tényeit az élet, az átélők igazoló visszaemlékezéseivel.

Munkám első részében igyekszem a történelmi tényeknek megfelelően, de kutatásaim alátámasztásaként válogatva kiemelni a lényegeset mindabból, ami a téma háttéréül szolgálhat.

Magyarok deportálása Csehországba

A Felvidék magyar falvaiból 1949/47 telén több, mint 70 000 embert deportáltak Nyugat-Csehország területére, az egykori Szudéta-vidékre. Azokat, akik nem vallották magukat szlováknak, nem tagadták meg magyarságukat. A kényszeráttelepítés, az ún. munkaerőtoborzás azokra vonatkozott, akik szolgáorban is hűek maradtak őseikhez, a magyar nyelvhez és múlthoz. A deportált magyarok kálváriáját Ujváry Zoltán megrendítő hangú könyvében, családja sorsán egy földműves mondja el. „A mi szerelvényünkre is álnok felírás került nagy betűkkel: Önkéntes munkások. A szöveg szlovák nyelven volt. Megtévesztésül azok számára, akik látják vonatukat. Ezt hitetik el a külföldi kormányokkal is. Önként megyünk. A munka szabaddá tesz.” – látja meg nagyon jó érzékkel a csehszlovák kormány ködösítését, az embertelen körülmények lepezését a könyv „hőse”.

E rövid, ám jelentős kitérő után térjünk vissza a nagyhatalmi politika asztalához. Már csak azért is, hogy lássuk, hogyan szenved csorbát újból a csehszlovák diplomácia. A helyszín Párizs, az 1946. évi békekonzferencia. Itt a meginduló szlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény eredményein túl (amelyről alább részletesen szeretnék szót ejteni) szomszédaink követelik 200 000 magyar egyoldalú eltávolítását Magyarországra. Ezt az elképzelést a Szovjetunió erélyesen támogatta, azonban érdekes módon a szovjet hatalom túlsúlya, a csehszlovák politika általános elfogadása ellenére a terv meghíusult. A konferenciával kapcsolatban ennek okait szeretném kiemelni. Részben a magyar békelegáció vezetője, Kertész István kitűnő diplomáciájának, másrészt az Egyesült Államok határozott álláspontjának köszönhető – véleményem szerint –, hogy az akciót a konferencia elvetette. Kertész 1945. december 1-jén közölt tiltakozó jegyzékén túl a két kiegészítő tényező szorosabb összefüggésére szeretnék rávilágítani. A javaslat a konferencia elé csak kiegészítő javaslat formájában került, ami azt jelentette, hogy az indítványt csak 2/3-os többséggel lehetett jóváhagyni. Ebben a helyzetben kiemelt szerepet játszott az Egyesült Államok elvi álláspontja, melyet egy 1945. július 12-én keletkezett memorandum így határozott meg: „Az Egyesült Államok kormánya nem tartja

igazolható, hogy egy nemzetiségnek minden tagját államellenes bűnösként kezeljenek és kiutasítsák az országból, kizárólag nemzeti származás alapján.” Ez önmagában azonban nem biztosította a követelmény visszautasítását. A magyar delegációnak további feladata volt, hogy minél több ország képviselőjét megnyerje az ügynek. A tárgyalások eredménye az volt, hogy a csehszlovák javaslat ellen szavazott az USA, az Egyesült Királyság, Kanada, Ausztrália és Dél-Afrika. Így az nem került bele a békeszerződésbe! Érdekes lenne a Magyar Kommunista Párt állásfoglalását is megvizsgálni a kérdés kapcsán, hiszen majdhogynem a párt németekkel kapcsolatos „mohó” állásfoglalásán bukott el az ügy és szított ellentéteket a Külügyminisztériummal.

A lakosságcsere mint elfogadható végleges megoldás

A nagyhatalmak már Potsdam után javaslatot tettek arra, hogy a magyar kisebbség kérdése egy Magyarország és Csehszlovákia között létrehozandó egyezmény alapján lenne megoldható.

Remény mindenre csak a két kormány közeledése után mutatkozhatott természetesen. A dolgok állása nem ezt mutatta. A magyar kormány a tárgyalások megkezdéséhez követeli a magyarok elleni megtorló intézkedések beszüntetését, a deportálások leállítását. A követelés nem alaptalan. 1945 nyarától a korábban sem elszigetelt kiutasítások tömeges méreteket öltöttek. „...a kitelepítetteket a szó szoros értelmében leszórták az autókról a puszták mezőre, a magyar határon, mint a homokot.” A kiutasítások arra kényszerítették az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, hogy újabb jegyzékben tiltakozzanak a SZEB-nél. A magyar sajtó nemcsak melegen méltatott minden türelmet és megértést tanúsító csehszlovák megnyilatkozást a kérdésben, hanem sugallta is azokat. A sajtó többnyire a pártok véleményét tolmácsolta (Szabad Nép, Világ, Kis Újság), akik megbékélést hirdetve, reálisan álltak az ügghöz. A csehszlovák oldalon mindezek ellenére a magyarellenos hírverés ereje nem csillapodott, sőt fokozódott: „Senkire sem szabad tekintettel lenni... Menjetek önként és örökre Magyarországra, amely úri embereket csinál belőlük, a hamisság és az ázsiai cigányság mintapéldányait.” Ugyanilyen szellemben fokozták tevékenységüket a tömegszervezetek... Mindezzel a Magyarországgal való tárgyalásokat akarták kikényszeríteni, mint ahogyan Janics Kálmán meglátása szerint a deportálásnak is volt ilyen célirányos háttér. Feltételezésem szerint az érdekellentéteken túl mindez nagyban hozzájárult a tárgyalások elhúzódásához. Gyöngyösi János külügyminiszter először 1945 decemberében utazott Prágába. A tárgyalásokon Csehszlovákiát Vlagyimir Clementis képviselte. Az ellentétes vélemények miatt a megállapodás 1946. február 6-10-én jött létre, ám a csehszlovák álláspont mit sem változott. Az időközben megalakult Nagy Ferenc-kormány a tervezetet elfogadta és 1946. február 27-én aláírták Budapesten. Eszerint a magyar kormány hozzájárul ahhoz, hogy a magyarországi szlovákok önkéntesen áttelepüljenek Csehszlovákiába. Ennek előkészítésére Csehszlovákia kormánybizottságot küldhet Magyarországra, tevékenységéhez minden támogatást megkap: az ország területén szabad mozgást, szlovákokkal közvetlen érintkezést. Ösztönzésül írásban, szóban és a magyar rádió útján propagandát fejthet ki, kizárólag szlováku! Erre hat hét állt a rendelkezésükre. Megjegyzem, az egyezmény arra is biztosítékot kér, hogy semminemű ellenséges uszítás nem zajlik eközben. Az áttelepülési szándék bejelentésére három hónapos határidőt szabtak. Csehszlovákia jogot szerzett arra is, hogy az áttelepülő szlovákok számával egyenlő számú magyar nemzeti-ségű lakost távolítson el a köztársaság területéről. Ezen felül kitelepíthet még háborús bűnösnek minősített személyeket (1000 főt maximum). A Magyarországra telepítendő létszámánál figyelembe kellett venni a már kitelepített személyeket. A csehszlovák kormány ígéretet tett a

megtörő intézkedések megszüntetésére és szociális segély kiutalására a rászorulóknak. Egyedül ez ellensúlyozhatja a példátlan engedményeket. A bemutatott egyezmény alapján számunkra sem lehet furcsa, hogy a lakosságcsere egyezmény megkötése és aláírása Magyarországon meghökkenést, a szlovákiai magyarok között pánikot váltott ki. Most már senki sem tudta, hogy mi lesz a sorsa -, mindenki előtt világossá lett, hogy a nacionalista diktátum következményeivel szembe kell nézni. Az egyezmény aláírása után a csehszlovák-magyar viszonyban enyhülés következett be, a sajtóhadjárat élessége mindkét fél részéről tompult. A békekonferencia, mint láttuk, újra felkorbácsolta az indulatokat...

„A magyar kérdés – vagonkérdés”

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság 1946. március 4-én kezdte meg tevékenységét Magyarországon. A bizottság tagjai és szakértői sorra járták mindazokat a magyarországi településeket, ahol szlovák nemzetiségű lakosság élt. Gyűléseket és előadásokat rendeztek, csoportos és egyéni beszélgetéseket folytattak. Kiadták a hetenként háromszor megjelenő *Sloboda* című lapot, több mint másfél hónapon keresztül – napi 30 perces adásban rendelkezésükre állt a budapesti rádió... Ahogy az várható volt, elég rugalmasan kezelték az egyezmény pontjait. Különösen az engedély nélkül érkező „szakértőkkel” volt sok probléma. Az áttelepülés iránti érdeklődés felkeltése érdekében sajátos módon nem annyira a szlovák lakosság nemzeti öntudatára, hanem a valóban súlyos magyarországi gazdasági helyzet kilátástalanságára hivatkoztak. Emellett széles körben terjesztették, hogy azokat a szlovákokat, akik most önként nem mennek, később erőszakkal telepítik át, de akkor már nem kapnak földet... A szlovákok körében az áttelepülés óhaja valóban a nemzeti-állami közösséghez való tartozás természetes igényéből táplálkozott. Nem kis szerepet játszott azonban a földhözjutás lehetősége sem (melynek megjegyzem, jelentőségét csak fokozta, hogy a Tiszántúlon az 1945. évi földreform után jelentős tömegek maradtak föld nélkül). De voltak közöttük olyanok is, akiket a könnyű és gyors meggazdagodás, a jólét reménye: esetleg jobboldali múltjuk büntudata vagy a felelősségrevonás előli menekülés csábított Csehszlovákiába. Balogh Sándor felhívja a figyelmet a szlovákok által lakott falvakban végbemenő átrendeződésre: „Eddig úgy csoportosult a falvak lakossága, hogy az egyik oldalon állnak a demokrácia hívei, másik oldalon az ellenségeink... Ma két csoport van: kitelepülők és ittmaradók.”

A lakosságcsere demográfiai vonatkozásai (Politikai zsonglőrködés a demográfiai adatokkal.)

Szerény dolgozatomban viszonylag több teret szentelek e kérdésnek. Érdekesnek és a problémát tekintve fontosnak tartom a népességi adatok részletesebb áttekintését. Természetesen, a kérdéssel foglalkozó munkák sem közölnek megegyező adatokat, de abban egyetértnek, hogy a lakosságcsere érdekében be kellett vetni egy nagyarányú hamisítást: a szlovákiai magyar és magyarországi szlovák kisebbség számbeli azonosságát. Benes már 1945. október 28-án sietett tájékoztatni a nemzetgyűlést: „Nálunk csak kevéssel van több magyar, mint amennyi a szlovák Magyarországon.” Az 1938-as I. bécsi döntés utáni népszámlálás adatai szerint a pozsonyi, Nyitra vidéki magyarok száma 600 000, a Magyarországon élő szlovákoké 200 000. A német és a szlovák kisebbségi kérdés összekapcsolására a csehszlovák politikusoknak elsősorban azért volt szüksége (a már megismert összefüggéseken túl), mert a népességcsere eszméje igencsak gyenge demográfiai alapokon nyugodott. Szlovákiában az 1921. és 1930. évi népszámlálás adatai szerint 650 597 illetve 585 434 magyar nemzetiségű (nem anyanyelvű!) lakos élt, a terület lakosságának 21,7 illetve 17,6 százalékát alkotva. Az 1941.

évi magyar népszámlálás viszont csak az első bécsi döntéssel visszakerült területen 797 014 magyar anyanyelvűt mutatott ki, miközben a szlovák államban 57 897 magyar anyanyelvű lakos maradt. Magyarország területén 1920-ban 141 918, 1930-ban 104 819, 1941-ben 75 920 ember vallotta magát szlovák anyanyelvűnek. Ez a népesség az ország lakosságának 1.8–1.2–0.8%-át tette ki. Még a szlovák félre legkedvezőbb (1920. évi) olyan összehasonlítás is, amely magyarországi szlovák anyanyelvűeket (!) hasonlít össze csehszlovákiai magyar nemzetiségűekkel (!), kb. 1 az 5-höz arányszámot eredményez. A csereegyezményhez időben legközelebbi adatok aránya pedig már 1 a 11-hez arányt mutat. Megjegyzem, hogy kétségtelen a magyarországi szlovákság gyorsabb asszimilációja, a települési szórtság miatt. A csehszlovák vezetőség a magyar népszámlálási adatokat nacionalistának bélyegezve a tényleges adatnak a nemzetiségi, anyanyelvi felmérés mellett szereplő nyelvismereti (!) adatokat tekintették! Az így kapott 346 053 fős 1930-as adattal sem voltak elégedettek, hanem magyarországi konkrét tapasztalataikra hivatkozva 477 000 szlovákról kezdtek beszélni. Mindezeket Daniel Okáli áttelepítési bizottsága támasztotta alá, szerkesztve a hamis jegyzőkönyveket és megalkotva a számadatot a lakosságcsere céljára. Gyöngyösi külügyminiszter ekkor kérte a Központi Statisztikai Hivatalt: tegye közzé a legutóbbi 1941-es nyelvismereti (!) adatokat. Ez a szám 270 495 fő volt! Nyilvánvalóvá lett, hogy nem egyszerűen csak lakosságcsereéről van szó, hanem vagyoncsereéről is, hiszen az ígéretések csak akkor válhatnak be, ha Csehszlovákiából a birtokos parasztságot telepítik át. Az összeállított névjegyzékek híven tükrözték a csehszlovák fél elgondolásait. A CSČB toborzási akciói nyomán Magyarországon összesen 95 724-en jelentkeztek áttelepülésre. Több mint 90 százalékuk földműves volt. Meglepő volt a számadat, hiszen jóval meghaladta a magyarországi szlovák anyanyelvűek számát. A magyar szervek a jelentkezettek 21,57 százalékát azért kifogásolták, mert nem ismerték a szlovák nyelvet. Az alaposabb vizsgálat azt is kiderítette, hogy több, mint 10 000 nem létező személy (halottak, ismeretlenek stb.) is felkerült a listára. A csereegyezmény, ha nem is 100 000-es keretben, lényegében megvalósult. A csehszlovák fél már 1946 második felében 25 csoportban 10 337 vagyonalan személyt telepített át. Ellentété az a 43 591 csehszlovákiai magyar volt, akiket az egyezményt megelőzően Magyarországra üldöztek. 1947-ben megkezdődött a csehszlovákiai magyar parasztság legtehetősebb csoportjainak bevagonírozása. A magyarországi jelentkezők mindössze 34 044 katasztrális holddal és 18 024 hold juttatott földdel rendelkeztek. Az áttelepülésre kijelölt szlovákiai magyarok, akiknek tényleges száma eredetileg 184 035 fő volt 35 000 katasztrális holddal.

A magyar–csehszlovák lakosságcsere számadatai

	magyar	szlovák
Áttelepült 1948. dec. 20-ig	50 478	50 843
A kvótába beszámítandó személyek száma	25 925	9 414
1949-ben települt át	213	–
Összesen	76 616	60 257

Ezen kívül kb. 10 ezren menekültek Magyarországra '45 és a lakosságcsere kezdete között, de nem jelentkeztek a kvótába számítás céljából. Háborús bűnösként: 743 család – 3052 személy került Magyarországra. Az összes Csehszlovákiából menekült és telepített lakos száma tehát, mintegy 90 000 fő. Magyarország javára kb. 30 000 fős népességgyarapodást jelent. Összességében a csehszlovákiai magyarok 12 százalékát teszi ki!

A reszlovakizáció

A lakosságcsere ilyen keretek közt nem eredményezett volna homogén Szlovákiát, ezért a 200 000 magyar kil'zésének terve, valamint a nagy ötlet: a reszlovakizáció 1946. június 17-i rendeletével a csehszlovák kormány megadja a lehetőséget Dél-Szlovákia „elmagyarosodott tömegeinek”, hogy visszatérjenek eredeti nemzetükhöz. A szlovák etnikai terjeszkedés e sajátos formája a nemzetiség megváltoztatása fejében megmentette az „új szlovákokat” a kitoloncolástól, megtarthatták vagyonukat, visszakapták állampolgárságukat.

A reszlovakizáció 719 települést érintett s ennek során 423 264 személy kérte a szlovák nemzetiség megadását. A szlovák nacionalista szervezetek kampányt indítanak: név-etimologizálással, betelepülési statisztikákkal stb. elhitetni, hogy a család szlovák, csupán a történelem során „ideiglenesen” elmagyarosodott. A csehszlovák kormány, valamint a prágai székhelyű főhivatalok politikusai mindezt nemzetvédelmi folyamatnak tartják. Különösen bizalmasan kezelték a reszlovakizáció anyagi feltételeit, mert ha külföldön megismerik az akció anyagi hátterét: „megsemmisül az erkölcsi alap” – jelentette ki Ján Cech a pozsonyi Telepítési Hivatal elnöke. Visszatérő motívumként jelenik meg a mozgalom történelmi „igazságtétele”, más szóval megtorló jellege. A reszlovakizáció a szlovákok ellen a múltban elkövetett bűnök jóvátétele. Az ellenpóluson a jutalmazás is ott szerepel. Aki nyíltan vállalja a szlávokhoz tartozást, a szlovák nemzetiséget, azt a nemzetállam vezetésén fáradó politikai vezetés megjutalmazza, megadja neki a polgári egyenlőséget jelentő állampolgárságot.

Több mint 200 000 magyar az erőszak, vagy a kilátásba helyezett erőszak ellenére sem reszlovakizált.

A lidércnyomás vége

A csereakció, amelyet gyakran késleltetett vagonhiány, egészen 1949-ig eltartott. A ki- és széttelepítések következtében legalább 150 magyar falu válik vegyes lakosságúvá. A kitelepítések elsősorban a magyar lakosság szellemi irányítóit sújtották. A magyar kisebbség úgyszólván értelmiség nélkül maradt. Az 1948. május 9-én elfogadott új alkotmány már jelezte a közelgő enyhülést, de a közigazgatás újabb meglepetéssel szolgált. Ez volt a magyar helységnevek használatát megszüntető 1948. július 11-i 266/1920 Sb. sz. törvény. De azért érezhető már valami: megindul az Új Szó; Fábry Zoltán, Lőrincz Gyula, Major István szerkesztésében. A Csehszországba deportáltak megkapják az állampolgárságot.

1949. szeptember 1-jén elkezdődik az oktatás az első magyar osztályokban. Mindössze 110 magyar pedagógust sikerült munkába állítani, a régi létszám 5 százalékát. A gazdasági visszaesés is súlyos problémákat jelent, a létbizonytalanság megléte és a szlovák „telepesek” szaktudása hiányában. Sok még a megoldásra váró kérdés. Máig rendezetlen a helyzet. A történelmi elhallgatások, elferdítések is erre utalnak. Fontos a tisztánlátás, amelyhez talán az ilyen szerényebb munkák is hozzájárulhatnak...

Szent Pál: **A szeretet himnusza**

*Szóljak bár emberek vagy angyalok nyelvén,
 ha szeretet nincs bennem
 csak zengő érc vagyok, vagy pengő cimbalom.
 Legyen bár prófétáló tehetségem,
 ismerjem az összes titkokat és minden tudományt,
 legyen akkora hitem, hogy hegyeket mozgassak,
 ha szeretet nincs bennem, mit sem érek.
 Osszam el bár egész vagyonomat a szegények közt
 s vessem oda testemet, hogy elégessenek,
 ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem.*

*A szeretet türelmes, a szeretet jóságos,
 a szeretet nem féltékeny,
 nem kérkedik, nem gőgösködik,
 nem tapintatlan, nem keresi a magáét,
 haragra nem gerjed, a rosszat föl nem rója,
 nem örül a gonoszságnak, de együtt örül az igazsággal,
 mindent eltűr, mindent elhisz,
 mindent remél, mindent elvisel.*

*A szeretet nem szűnik meg soha.
 A prófétálás véget ér,
 a nyelvek elhallgatnak,
 a tudomány elenyészik.*

*Tudásunk csak töredékes,
 töredékes a prófétálásunk is,
 de amikor eljön a beteljesedés,
 ami töredékes, véget ér.*

*Amikor még gyermek voltam,
 úgy beszéltem, mint a gyermek,
 úgy gondolkodtam, mint a gyermek,
 úgy ítéltam, mint a gyermek,
 de amikor férfivá nőttem,
 elhagytam a gyermek szokásait.*

*Most még csak tükörben, homályosan látunk,
 akkor majd színről színre.
 Most csak töredékes a tudásom,
 akkor majd úgy ismerek,
 ahogy én magam is ismert vagyok.
 Most megmarad a hit, a remény, a szeretet
 – ez a három,
 de köztük legnagyobb a szeretet,
 Törekedjétek a szeretetre!*

(Békés Gellért fordítása)

Részlet Pál apostol első korinthusiakhoz írt leveléből: 13, 1–13.